

Вікторія Савіщенко, к.пед.н.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ ТА НАУКИ

The article investigates the main directions for improvement of organizational-legal bases for scientific and methodical support in the field of education and science of Ukraine. The study analyzed current condition of scientific and methodical support in the field of education and science of Ukraine; the definition of the concept "scientific and methodical support in education and science" was formulated. The necessity to transform the concept of "methodical work" to the concept of "scientific and methodical support" was grounded in the paper; the main directions for improvement of organizational-legal bases for scientific and methodical support in the field of education and science were proposed by the author. The National Agency for Quality Assurance in Education and the relevant committee of the Ministry of Education and Science of Ukraine have consolidating function and the role of the communicators between structural elements of the education system on issues concerning scientific and methodical support.

Key words: education, science, scientific and methodical support, methodical work.

Актуальність теми. Актуальність дослідження проблеми вдосконалення організаційно-правових засад науково-методичного забезпечення у сфері освіти та науки України зумовлено необхідністю підвищення якості вітчизняної освіти. Слід зазначити, що, обравши євроінтеграційний шлях, суспільство вимагає вдосконалення не тільки механізму управління державою і всіх гілок влади, а й оновлення «облич», залучення високоморальних і професійних особистостей. Україні необхідно здійснити багато реформ, і перш за все у сфері освіти та науки. Саме ці галузі формують людський капітал. Отже, оновлення суспільства необхідно розпочинати з модернізації освіти. За роки незалежності накопичилося багато суперечностей та недоліків, які нині гальмують розвиток України. Однією з причин зниження якості вітчизняної освіти є відсутність чіткої системи науково-методичного забезпечення освіти та науки на різних рівнях її організації (всеукраїнському, міжрегіональному, регіональному, обласному, міському, районному, на рівні навчального закладу). Завдання науково-методичного забезпечення освіти та науки полягає у вирішенні нагальних проблем практичної освітньої діяльності на рівні вищої, професійно-технічної, загальної середньої, дошкільної освіти.

Потреба вдосконалення організаційно-правових засад науково-методичного забезпечення обумовлена унікальністю мети науково-методичного забезпечення як вихідного положення, на фундаменті якого будується освітній процес, забезпечується якість освіти, впровадження наукових досягнень у педагогічну практику. Без якісного науково-методичного забезпечення освіти й науки неможливо підготувати конкурентоспроможних фахівців у дусі миру, високої моральності та культури. Основний зміст науково-методичної роботи становить: розробка навчальних планів, методик навчальних дисциплін; планування освітнього процесу згідно з вимогами освітніх (наукових) програм, державних стандартів; розробка методики проведення самостійної, індивідуальної роботи; вивчення передового педагогічного досвіду, розробка освітньої літератури (підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій), організація заходів з підвищення педагогічної майстерності. Науково-методична робота є невід'ємною складовою діяльності будь-якого навчального закладу. Від її якості залежить ефективність навчально-виховного процесу, а це можливе лише в разі постійного професійного зростання педагогів.

Стан розробки теми. Окремі аспекти правових засад науково-методичного забезпечення у сфері освіти та науки розглядалися в наукових працях багатьох учених, серед яких Ю. В. Андріяко, Я. Я. Болубаш, І. С. Вітенко, Г. Є. Гребенюк, О. А. Дубасенюк, С. О. Кустова, І. П. Лащик, В. М. Лізінський, І. В. Мельник, Б. В. Мельник, Я. М. Рудик, В. Є. Скульська, Т. І. Сущенко, Г. О. Шемелюк та ін. Незважаючи на дослідження вчених, питання вдосконалення організаційно-

правових засад науково-методичного забезпечення освітньої й наукової сфери й досі залишаються дискусійними, у правовому аспекті – чітко не визначеними.

Метою статті є дослідження основних напрямів удосконалення організаційно-правових засад науково-методичного забезпечення у сфері освіти та науки України. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: дослідити сучасний стан науково-методичного забезпечення у сфері освіти та науки України; визначити основні напрями вдосконалення організаційно-правових засад науково-методичного забезпечення у сфері освіти та науки.

Виклад основного матеріалу. Визначення напрямів удосконалення організаційно-правових засад науково-методичного забезпечення у сфері освіти та науки перш за все потребує уточнення поняття «науково-методичне забезпечення у сфері освіти та науки». У науковій літературі зустрічаємо трактування таких дефініцій, як «методична робота», «методичне об'єднання», «методичний кабінет». Основним смисловим значенням перелічених понять є зростання рівня педагогічної майстерності педагога та творчого потенціалу педагогічного колективу навчального закладу. Проте сучасний темп розвитку науки, необхідність упровадження новацій у педагогічний процес вимагає максимальної інтеграції науки та освіти. Тому поняття «методична робота» в XXI столітті повинно трансформуватися в «науково-методичне забезпечення у сфері освіти та науки». На нормативно-правовому рівні акцент на науковій складовій зустрічаємо у ст. 28 Закону України «Про вищу освіту»¹. У ній навчальні заклади (університет, академія, інститут) розглядаються як провідні наукові й методичні центри. А п. 6 ст. 13 цього самого Закону² зобов'язує Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки утворити Науково-методичну раду. Її повноваження полягають у розробці методології, методичних рекомендацій щодо стандартів освітньої діяльності та стандартів вищої освіти. Методична робота потребує наукових засад не тільки на рівні вищих навчальних закладів, а й на рівні загальноосвітніх, позашкільних та дошкільних навчальних закладів. Будь-яка педагогічна методика, технологія повинна бути спочатку науково обґрунтована, експериментально перевірена, а потім впроваджена в педагогічний процес. Суперечливі адміністративні рішення у сфері освіти в Україні, які приймалися останніми роками, наприклад впровадження, а потім скасування 12-річної системи загальної середньої освіти, впровадження, а потім скасування кредитно-модульної системи, стрімке збільшення кількості вищих навчальних закладів, а нині їх скорочення, характеризувалися суб'єктивним баченням кожного міністра, браком єдиної політичної волі, загальнонаціональної стратегії розвитку української освіти та науки. По суті, це були масштабні педагогічні експерименти, проведені без ґрунтовного аналізу їх наслідків, які призвели до зниження якості вітчизняної освіти. Разом із цим необхідно розуміти, що педагогічна діяльність – це творча діяльність, кожний педагог повинен бути винахідником. Отже, аналіз нормативно-правової бази, наукових праць та практичний досвід дає можливість сформулювати авторське визначення поняття «науково-методичне забезпечення у сфері освіти та науки», під яким ми розуміємо оперативну реагуючу на наукові зміни систему продукування та надання закладам освіти, органам їх управління різноманітних науково-методичних послуг у сфері освітнього процесу.

Інтерес викликає позиція О. Жегус, який пропонує інноваційну концепцію сучасного науково-методичного забезпечення, суть якої полягатиме в тому, що відбудеться оптимізація педагогічної структури науково-методичної розробки, яка передбачає наповнення її структурними елементами (зазвичай вони є носіями додаткової інформації, що може виходити за межі тематики матеріалу). Крім цього, автор наголошує на тому, що сучасний підручник повинен розроблятися, спираючись на останні наукові досягнення в тій або іншій сфері знань, а теоретичний матеріал розумно підкріплювати практичними фактами, прикладами з діяльності підприємств, супроводжувати ілюстраціями. Інноваційний шлях удосконалення науково-методичного забезпечення передбачає інтеграцію навчально-освітнього та науково-пізнавального процесів, що забезпечить надання студентам сучасних наукових знань, позитивно впливатиме на оволодіння ними методології їх отримання і використання впродовж навчання й усього життя³.

¹ Закон про вищу освіту 2014 (Верховна Рада Україна). *Голос України*, 148.

² Закон про вищу освіту 2014 (Верховна Рада Україна). *Голос України*, 148.

³ Жегус, В.О. (2008). Інноваційна концепція сучасного науково-методичного забезпечення навчального процесу. *Матеріали VI Всеукраїнської науково-методичної конференції, 24 жовтня 2008 р. – 2008. – С. 9.*

Зважаючи на Болонські ініціативи, Н. Писаренко звертає увагу на те, що треба забезпечити здобуття знань згідно з вимогами постіндустріального інформаційного суспільства. Це повинно базуватися на навчально-методичному проектуванні ситуацій самовизначення, самоорганізації та самоосвіти студентів¹. Цілком підтримуємо позицію вченого, адже нинішні умови (технологізація навчального та наукового процесу) надають унікальні можливості для самоорганізації здобуття необхідних знань, навичок і вмінь, тому надзвичайно важливою передумовою є внутрішнє прагнення особи, її заохочення ззовні, сприяння державою.

Багато дослідників схиляються до думки, що з метою розширення доступу до ресурсів потрібно рекомендувати викладачам мати в електронному варіанті не лише власні підручники, посібники, певні методичні рекомендації, але й перекладені (або навіть мовою оригіналу) зарубіжні наукові й навчальні роботи. Вчені переконані, що для користування студентів повинні бути доступні: навчально-методичні, навчальні посібники і підручники зі списку основної літератури з навчальної робочої програми дисципліни (при цьому звернено увагу на те, що чудово було б, якби авторами були викладачі того самого вищого навчального закладу); курс лекцій; плани семінарських, практичних і лекційних занять, а також методичні рекомендації щодо підготовки, вказівки до виконання конкретних видів робіт (курскових, дипломних)². Говорячи про електронні посібники, перевагою їх є те, що вони містять інформацію в усіх відомих форматах: текст, музика, фотозображення, анімація і комбіновані інтерактивні складники віртуальної реальності. Погоджуємося з позицією І. Голуб та Н. Тверезовської, що електронні підручники та посібники значно покращують рівень знань із подальшим заохоченням до вдосконалення особистих умінь і навичок, заощаджують аудиторний час³. Такий підхід абсолютно переконливий, оскільки сучасні технічні умови вимагають мобілізації, швидких дій, дають змогу мати легкий доступ до інформаційних ресурсів.

О. Пономарьов відстоює позицію, що зміст і характер викладання матеріалу в навчально-методичній літературі можна визначити як пересічення множин, що характеризують: 1) освітні потреби та інтереси студентів; 2) пізнавальні можливості й готовність студентів успішно оволодіти цим матеріалом; 3) інформаційне поле відповідної наукової дисципліни і його обсяг, необхідний для конкретної спеціальності, за якою навчаються студенти; 4) кращі досягнення методики викладання цієї дисципліни. Що стосується розробників методичних матеріалів, то їхніми завданнями є пошук можливостей максимального розширення сфери пересікання зазначених множин, перш за все, за рахунок її збільшення в напрямі інтересів і потреб студентів і їхніх пізнавальних можливостей⁴. О. Горovenko відзначає такі головні завдання науково-методичної роботи: надання дієвої допомоги педагогам у вдосконаленні їх професійної підготовки; доведення до педагогів інформації про результати наукових досліджень і перспективних педагогічних дослідів у галузі педагогіки, психології, теорії викладання предмета; ознайомлення учителів із сучасними освітніми технологіями й інноваційними методами навчально-виховної роботи; створення умов для самовираження і саморозкриття вчителя. Також автор підкреслює, що система науково-методичної роботи потребує використання організаційних форм методичної роботи: індивідуальних і колективних (групових та масових), котрі перебувають в органічній єдності, взаємодіють, доповнюють одна одну й надають кожному вчителю можливість самопрезентуватися. Остання полягає в тому, щоби завдяки ефективним методам, шляхам і засобам вплинути на аудиторію, донести до оточення потрібну інформацію, аргументовано і науково обґрунтовано викласти свою позицію⁵.

¹ Писаренко Н.Н. Удосконалення якості навчання студентів в світлі Болонських ініціатив.

<http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vodt/2009_10/25_Udoskonalenna_yakosti_navchanna_.pdf>.

² Жорнова, О. (2012). Науково-методичне забезпечення навчального процесу у вищій школі: усталені нормативи та сучасні вимоги. *Вісник книжкової палати*, 2 (187), 30.

³ Голуб, І.Л., Тверезовська, Н.Т. (2010). Електронний навчальний посібник: стан і перспективи розвитку. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*, 155, ч. 2, 209.

⁴ Романовський, О.Г. (2001). Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності: монографія. Харків: Основа, 152.

⁵ Горovenko, О.А. (2012). Науково-методичне забезпечення процесу формування особистісно-професійного іміджу вчителя. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і*

Ми підтримуємо С. Кустову та Я. Рудик у тому плані, що науково-методичне забезпечення освіти і науки, яке ми маємо сьогодні, передбачає створення принципово нових навчальних посібників, методичних рекомендацій, використання активних методів навчання і поєднання теорії і практики. Сюди також науковці відносять розроблення проблемних завдань, підготовлення спеціальних підручників, застосування спеціальних наочних посібників, використання інформаційних технологій навчання¹. Підтримуємо І. Лащика стосовно того, що вірно організоване науково-методичне забезпечення освіти й науки дозволяє підвищити інформаційну ємність навчального і наукового матеріалу, забезпечує притаманну йому наочність, розширює можливості для самостійної пізнавальної діяльності студентів і активізує їх мислення (те саме стосується педагогів, науковців, фахівців), сприяє впровадженню наукової організації праці як педагога, так і самого студента. Проте автор правильно зауважує, що науково-методичне забезпечення освіти та науки стане дієвим тоді, коли буде реалізовано системний підхід, котрий зробить можливим глибоке вивчення організації фахової підготовки, проектування і створення принципово нової організації навчального і наукового процесів².

Отже, у педагогічній площині зміст науково-методичного забезпечення на рівні вищої, професійно-технічної, загальної середньої, дошкільної освіти постійно оновлюється завдяки науковим педагогічним розробкам, які здійснюються в межах інститутів післядипломної педагогічної освіти, Національної академії педагогічних наук України, спеціалізованих учених рад вищих навчальних закладів, кафедр, методичних (педагогічних) рад, навчально-методичних центрів (відділів, кабінетів). Проте впровадження в педагогічну практику науково-методичних розробок гальмується через недосконалі організаційно-правові засади науково-методичного забезпечення, під яким ми розуміємо нормативно-правову визначеність щодо статусу, підпорядкування, розподілу функцій, структури, повноважень, порядку взаємодії структурних елементів системи освіти, що здійснюють науково-методичне забезпечення на різних рівнях її організації.

У Національній доктрині розвитку освіти серед пріоритетних напрямів державної політики стосовно розвитку освіти є створення ринку освітніх послуг і його науково-методичного забезпечення. Реалізація мовної стратегії здійснюється шляхом комплексного і послідовного впровадження просвітницьких, нормативно-правових, науково-методичних, роз'яснювальних заходів. Державна політика в галузі освіти спрямовується на посилення ролі органів місцевого самоврядування, активізацію участі батьків, піклувальних рад, меценатів, громадських організацій, фондів, засобів масової інформації в навчально-виховній, науково-методичній, економічній діяльності навчальних закладів, прогнозуванні їх розвитку, оцінці якості освітніх послуг. Держава, виходячи з можливостей бюджету і реальної економічної ситуації, встановлює педагогічним працівникам фіксовані доплати для придбання навчальної та науково-методичної літератури³.

Необхідно зазначити, що деякі положення Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття), котрі стосуються організаційно-правових засад науково-методичного забезпечення, є досі актуальними в напрямі вдосконалення та реформування⁴.

У зв'язку з технологізацією освіти і науки варто вдосконалити науково-методичне забезпечення шляхом формування Єдиної державної бази електронних джерел навчальної та наукової літератури. У свою чергу, на законодавчому рівні необхідно прийняти Постанову про Єдину державну базу електронних джерел навчальної та наукової літератури. Метою утворення бази є об'єднання всіх існуючих матеріальних джерел інформації (журналів, книг, методичних розробок) в електронному вигляді для можливості швидкого доступу. Важливо буде забезпечити при такій системі й співпрацю з бібліотеками та науковими установами зарубіжних країн, суть якої

загальноосвітній школі, 23, 246.

¹ Кустова, С.О., Рудик, Я.М. (2010). Наукове та методичне забезпечення професійної освіти в умовах інтенсифікації процесу навчання. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*, 155, ч. 2, 54.

² Лащик, І.П. (1998). Науково-методичне забезпечення навчального процесу при ступеневій підготовці спеціалістів. *Збірник матеріалів науково-практичної конференції*. Київ, 52.

³ Указ про Національну доктрину розвитку освіти 2002 (Президент України). *Офіційний вісник України*, 16, 11, 860.

⁴ *Постанова про Державну національну програму "Освіта" ("Україна ХХІ століття")* 1993 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>>.

полягатиме в обміні інформаційними ресурсами (навчальною й науковою літературою) як мовою оригіналу, так і перекладу.

Зокрема, з метою вдосконалення організаційно-правових засад науково-методичного забезпечення освіти і науки варто розробити на міжнародному рівні Єдині правила щодо організації наукового і методичного забезпечення науки й освіти. В основу таких правил необхідно покласти принцип тісної співпраці та взаємодопомоги. Отже, є потреба створення Центральної бази інформаційних ресурсів, куди повинні надсилатися з кожного навчального закладу, наукової установи, бібліотеки в електронних варіантах зразки навчальних програм по кожній дисципліні, навчальні плани, посібники й підручники, монографії, методичні розробки.

На основі наведеного можна зазначити, що існує необхідність утворення при Міністерстві освіти і науки України спеціальної Комісії з питань наукового і методичного забезпечення науки і освіти в Україні. Метою діяльності такої Комісії повинна бути координація процесу науково-методичного забезпечення освіти й науки, контроль за станом наукового і методичного забезпечення освітніх закладів та наукових установ, проведення його моніторингу, виявлення порушень та подання до відповідних органів заяв про стягнення штрафу (внаслідок цього передбачити в Кодексі про адміністративні правопорушення відповідальність за неякісне і неналежне науково-методичне забезпечення навчальних закладів і установ науки). Комісія з питань наукового і методичного забезпечення науки і освіти в Україні повинна складатися з трьох підрозділів, діяльність яких спрямована на тісну співпрацю в аспекті даного питання окремо з: 1) центральними органами – центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти; центральними органами виконавчої влади, яким підпорядковані навчальні заклади; органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері освіти; 2) національними академіями – Національною Академією наук України разом із Національною академією педагогічних наук; 3) іншими закладами – вищими навчальними закладами, академічними, галузевими науково-дослідними інститутами, закладами післядипломної освіти, іншими науково-методичними і методичними установами у взаємодії з відповідними підприємствами, творчими спілками, асоціаціями, товариствами, громадськими науковими організаціями. Фактично Комісія з питань наукового і методичного забезпечення науки і освіти в Україні має бути покликана відповідати за реалізацію правових норм, що стосуються наукового і методичного забезпечення освіти й науки. Тому є потреба прийняти Положення про Комісію з питань наукового і методичного забезпечення науки і освіти в Україні, яке б передувало її започаткуванню.

Доречно також було б удосконалити систему управління у сфері освіти, створивши не Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, а взагалі «освіти», розширити його повноваження на рівень професійно-технічної, загальної середньої, дошкільної освіти.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, слід підкреслити, що збалансована організація науково-методичного забезпечення є визначальним стрижнем у становленні потужної системи освіти й науки. Завдяки розробленій системі науково-методичного забезпечення, правовим засадам її впровадження можливо розвинути потенціал педагогічних і наукових кадрів, науково обґрунтовано організувати освітній процес, досягнути нових інтелектуальних висот, яких вимагає безперервний науково-технічний прогрес. У свою чергу, сучасний стан науково-методичного забезпечення в українських навчальних закладах потребує вдосконалення, створення нових підходів до написання підручників, посібників, дисертаційних і монографічних досліджень, наукових, навчальних матеріалів, розроблення навчальних програм, встановлення тісного зв'язку між теорією і вимогами практичної діяльності.

Консолідууючу функцію, роль комунікатора між Національною академією педагогічних наук України, спеціалізованими вченими радами вищих навчальних закладів, кафедрами, методичними (педагогічними) радами, навчально-методичними центрами (відділами, кабінетами), бібліотеками з питань наукового і методичного забезпечення науки і освіти в Україні могли б виконати Національне агентство із забезпечення якості освіти, Комісія з питань наукового і методичного забезпечення науки і освіти в Україні.

References

1. Golub, I.L., Tverezovs'ka, N.T. (2010). Elektronnij navchal'nij posibnik: stan i perspektivi rozvitku. *Visnik Nacional'nogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannja Ukraini*, 155, ch. 2, 205-210.
2. Gorovenko, O.A. (2012). Naukovo-metodичne zabezpečennja procesu formuvannja osobistisno-profesijnogo imidzhu vchitelja. *Pedagogika formuvannja tvorchoi osobistosti u vishchij i zagal'noosvitnij shkoli*, 23, 244-250.

3. Kustova, S.O., Rudik, JA.M. (2010). Naukove ta metodichne zabezpechnnja profesijnoi osviti v umovakh intensifikacii procesu navchannja. *Visnik Nacional'nogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannja Ukraini*, 155, ch. 2, 49-54.
4. Lashchik, I.P. (1998). Naukovo-metodichne zabezpechnnja navchal'nogo procesu pri stupenevij pidgotovci specialistiv. *Zbirnik materialiv naukovo-praktichnoi konferencii*. Kiiv, 52-55.
5. Pisarenko N.N. Udoskonalennja jakosti navchannja studentiv v svitli Bolons'kikh iniciativ. <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vodt/2009_10/25_Udoskonalenna_yakosti_navchanna_.pdf>.
6. *Postanova pro Derzhavnu nacional'nu programu "Osvita" ("Ukraina XXI stolittja")* 1993 (Kabinet Ministriv Ukraini). *Oficijnij sayt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>>.
7. Romanovs'kij, O.G. (2001). Pidgotovka majbutnikh inzheneriv do upravlins'koi dijal'nosti: ija. Kharkiv: Osnova.
8. *Ukaz pro Nacional'nu doktrinu rozvitku osviti* 2002 (Prezident Ukraini). *Oficijnij visnik Ukraini*, 16, 11, 860.
9. *Zakon pro vishchu osvitu* 2014 (Verkhovna Rada Ukraina). *Oficijnij visnik Ukraini*, 148.
10. Zhegus, V.O. (2008). Innovacijna koncepcija suchasnogo naukovo-metodichnogo zabezpechnnja navchal'nogo procesu. *Mateiali VI Vseukrains'koi naukovo-metodichnoi konferencii, 24 zhovtnja 2008 r. – 2008. – S. 9-11*.
11. Zhornova, O. (2012). Naukovo-metodichne zabezpechnnja navchal'nogo procesu u vishchij shkoli: ustaleni normativi ta suchasni vimogi. *Visnik knizhkovoi palati, 2 (187)*, 29-33.